

Krízis és átértékelés

Írta: Meditator

1871-től 1914-ig olyan hosszú nyugalmi állapota volt Európának, mint azelőtt tán még soha. Csaknem félévszázadon keresztül nyugodtan hajthatták az emberek fejüket álomra, tudták, hogy a másik napon nem ébrednek bizonytalanságra. Tudták, hogy tervezhetnek, tudták, hogy a nagyszerűvé fejlesztett államszervezet biztosan őrzi polgárainak nyugalalmát. S ezenfelül a biztonságot és a jólétet s ami mindennél fontosabb volt, az emberek jövőjét. Hiszen minden nyugalmi állapot legfőbb kritériuma a biztosított jövő, amelynek ma annyira híjával vagyunk.

Csak természetes, hogy az ilyen hosszantartó békés időben, minden nyugodtan fejlődött, a kereskedelem, de főleg a gyáripár hatalmas méreteket öltött s csak mint messzi vihar előtti villámlás tűnt fel a békeévekben a munkáskérdés, mint olyan probléma, mely azzal fenyegetett, hogy ezt a nagyszerű nyárspolgári nyugalmat megzavarja. Az emberek bíztak, dolgoztak, intézték az ügyeiket, — amikor 1914-ben a világháború kitérésével mindennek hirtelen vége szakadt.

... a császár mindent meggondolt és mindent megfontolt — a világ diplomatai is ezt hitték és nem akadályozták meg az emberiség legszörnyűbb katasztrófáját ...

A világtörténelem legnagyobb háborúja úgy terjedt el a világon, mint valami szörnyű fertőzés és úgy látszik a fertőzésokozta betegségből még mindig nem gyógyultunk ki, mert hiszen mindenki folytonosan arról beszél, hogy: krízis van.

Sok nagy embere a manák állapította meg, hogy Európa egész jelenlegi berendezkedése, életszemlélete válságban van. Mert hiába ért forma szerint véget a Háború 1918 novemberében, hiába tették le a katonák a puskát, a mai rossz állapotokat mint a háború utóhatását érezzük. Ettől a hatástól talán még azok sem mentesek, akik a nagy világégés kitérését és lefolyását csak könyvekből vagy mások elbeszéléséből ismerik.

Az Úr 1934-ik esztendejében tűrhetlenné kezd a helyzet válni. A nyomorúság standardizálódik. Mindenki ide-oda kapkod, a nagyfejű bölcsek a segítség módozatain tanácskoznak, azon iparkodnak, hogy a krízist, amely az élet minden területére kiterjed, legyőzze a jobb, az egészséges a még elhasználatlan része annak a betegnek, akinek a neve — Európai Emberiség.

Sokan azt tartják, hogy mivel végeredményben minden csak kenyérférdés, a gazdasági válságot kellene elsősorban leküzdeni, csak azután kerülhetne sor az általános javulásra.

Tudósabb orvosai a helyzetnek azonban azt mondják, hogy a baj nem a gazdasági lerongyolódottság következménye. A hosszú háborús években elvesztett az emberekből az egymás iránti bizalom. Nincs többé jóbarát! Mindenki ellenséges szemmel nézi a felebarátját. Először tehát azokat a szögesdrótokat kell eltávolítani, amelyek a lelkeket választják el egymástól. A sok tanácskozás közepette múlik az idő, minden jóakarátúan dolgozni akaró ember legértékesebb kincse, — a tanácskozásokra elfecsérelt esztendőik alatt — a munkáskezek nem nyernek foglalkoztatást, ennek folytán az elégedetlenek tömegei mérhetetlenre nőnek: megszületik a huszadik század legnagyobb problémája, legnagyobb nyomorúsága és egyúttal legnagyobb szégyene: a munkanélküliség.

A munkanélkülieken segíteni kell, — minden nagy államnak ez a problémája, (főleg az ipari államoknak). Hogyan lehet azonban segíteni akkor, amikor a lakosságnak azon része, amelyik munkához jut, szintén segítségre szorul, nemhogy még mások felsegélyezéséhez hozzá tudna járulni.

Most azután zsákuccába jutottunk. Csak ott lehet a munkanélkülinek munkát adni, ahol olyan rétegek is vannak, amelyek még meg tudják vásárolni a termelt cikkeket... Ki vásároljon azonban ott, ahol a családfőntartók igen nagy része erre képtelen, mivelhogy nincs munkája, nincsen keresete. Gyakran már arra kell gondolni, hogy itt csak csoda segíthet. Hiszen ma minden klasszikus gazdasági tanítás csődöt mondott, — azok az igazságok, amelyekben azelőtt mindenki szinte vakon hitt, nem igazságok többé. Mert az csak elemi tétel, hogy ha valamiből sok van, akkor annak lehetőleg alacsony árának kell lennie, — és ime Braziliában a tengerbe öntik a kávé, egyebütt pedig, szintén a tengeren túl, búzával fűtik a mozdonyokat, csak azért, hogy az említett cikkek ára le ne morzsolódjon... Másutt óriási vámfalak akadályozzák meg azt, hogy széles rétegek a nagyon is szükséges cikkekhez olcsóbban jussanak hozzá.

Nagyon természetes, hogy ezeknek az unalomig ismert állapotoknak a nyomában nyomorúság jár, amely a lelki életre is kihat. Nem lehet azt kívánni, hogy az igazi kultúra oltárán áldozzon az, aki kénytelen minden energiáját a pusztta létért vívott harcra fordítani.

Sokan fogják azt mondani, tudom: igaz ugyan, hogy a gazdasági élet nem ismert megrázkódtatásokon megy keresztül, a kultúréletet azonban ez nem igen érinti.

Voit-e ennyi újság, ennyi könyv, ennyi irodalmi megmozdulás, mint manapság?

Akik ezt mondják elfelejtik, hogy nem a mennyiség a fontos, hanem a minőség. Nem szabad kihagyni a számításból, hogy bár manapság valóban rengeteg könyv jelenik meg, mégis fehér holló

közöttük az olyan, amelyik ténylegesen időálló, — s hogy a kultúrfundamentumok, melyeket régibb korok emberei sok évvel ezelőtt raktak le, nem igen erősödtek, legfeljebb a felépítményen javítottunk valamit. Ilyen körülmények között, amikor t. i. ilyen peszsimisztikusan ítéljük meg a helyzetet, nem csoda, hogy úgy tűnik, mintha a nyugati, az európai kultúra pusztulóban volna, ütött volna a végórája. Mindegy, akár gazdasági, akár szellemi kultúráról van szó.

Amikor úgy az anyagi, mint a szellemi élet alacsony, vagy mondjuk úgy, kritikus pontra jut, akkor el kell jönnie annak a pillanatnak is, amikor már nem lehet jobban sülyedni, mert ez egyértelmű lenne a teljes tönkremenéssel, amikor a felfelé vezető útra kell lépni, akármilyen tövises és göröngyös is legyen az.

Ha ma mindenütt azon jajgatnak, hogy mennyire kritikus állapotban van a világ, akkor fel kell tenni azt a kérdést is, elérkezett-e már a mélypont, — kezdődik-e már végre a felfelé haladás. Ha t. i. ebben még hiszünk.

Sok jel azt mutatja, hogy a gazdasági válság nem tart már sokáig. (Én ebben laikus vagyok, rábízom magamat a szakértők ítéletére, megpróbálok hinni nekik). A gazdasági helyzet javulásával talán a kultúra is nyer. Mert amikor azokat, akiknek hivatásuk lenne, hogy a szellemet ébrentartsák, kicsinyes kenyérharcok s az evvel járó személyeskedések, elvonják igazi feladatuktól, menthetlen a kultúrélet elsekélyesedése. Ez a pont különösen nagyon időszerű nálunk a Vajdaságban, ahol a gazdasági jólét idején a kényelmesség miatt nem foglalkoztak az emberek kultúrával, most pedig amikor a körülmények valósággal ránkényszerítik a kultúr-munkát, azért lennének kénytelenek félreállni, mert a kenyér után kell futniok. Itt vetődik fel azután az a kérdés, hogy olyan időkben, mint amelyeneket most átélünk, mi az ifjúság szerepe. Az ifjúság, amely tartaléke energiáinak nagy tömegével kiválóképpen az emberiségnek a jobbik, elhasználatlanabb részét kell, hogy alkossa. Mi a szerepe annak az ifjúságnak, amely minden ereje és értéke ellenére legjobban érzi és sínyli a jövő bizonytalanságát. Amikor hiába tanul, hiába képezi magát a fiatal ember, nem tudja, lesz-e munkája. Van-e reménye arra, hogy fiatal erejével valaha is bekapcsolódhat a nagy emberi áramlásokba. Minden ifjúra áll ez manapság, *de kétszeresen a kisebbségi magyar ifjakra.*

Ha arra gondolok, milyen volt a háború előtti ifjúság élete és milyen a mai fiatalságé, anélkül, hogy személyes élményként ismerném a háború előtti életet, mégis azt kell megállapítanom, hogy akkor legalább is könnyebb volt fiatalnak lenni, ha ugyan nem volt egészen könnyű. Az élet nem rendelkezett annyi csapdával, annyi akadállyal, mint most. Az ifjúság többé-kevésbé gondtalan szakasz volt az egyén életében. *Ma pedig: különös és súlyos feladat.* Annál is inkább az, mert a háborúban kidőlt az a generáció, amely biztosította volna az átmenetet s megtanította

volna, hogy úgy mondjam, az életben járni a mai fiatalságot, melynek útja ma bizony nem visz rózsák között. A biztos talajt veszítette el a mai fiatalság a lába alól. Legtöbbször nem tudja hova nézzen, kihez, merre forduljon, mit tartson helyesnek, jónak. Ezt nem is lehet csodálni. Hol van az az ítélőszék, amelyik biztosan és csalhatatlanul állapítja meg az értékeket? De egyáltalán, mi az érték, mi a kultúrérték ma, amikor a gazdasági és szellemi válság a legnagyobb régi értékeket sem becsüli meg. Amikor a valószínűtlen idők valószínűtlen erőkifejtésre kényszerítik az embereket. Amikor mindenki mindenáron újat akar s amikor minden régi értéket leakarnak rombolni, hogy helyette másikat adjanak, vagy legalább is átalakítsák a régit; — amikor soha annyi új elmélet, új irány nem volt, mint ma. A régi igazságok megínognak, újak nem igen születnek, de a mai szellemi zűrzavar kohójából úgy kerülnek megint elő, hogy nem lehet többé rájuk ismerni. *Minden értéket átértékelünk.* Állandó átszámítás ez, amely a végén odavezethet, hogy azt hisszük: ami régi, az nem is jó, egyszerűen nem is lehet jó — hiszen nem új. Minderre a legkifejezőbb példa az új Németország, ahol máglyán hamvadtak el olyan könyvek, amelyeket azelőtt minden német a legnagyobb német értéként becsült meg. Thomas Mannt a legmagasabb európai szellemi fórum a Nobel-díjjal tüntette ki, ő pedig kénytelen elhagyni hazáját, mert ami ott azelőtt értéknek számított, ma már nem az többé. — Csodálatos jelenség — mintha régi harcos korok tértek volna vissza, amikor rettenhetetlen vezérek fanatizmusuktól üzetve, minden régi igazságot félrelökve haladtak előre s híveik vakon követték őket, készen arra, hogy akár az életüket is feláldozzák, csakhogy az eszmétől egy vonalnyira se térjenek el.

Az persze más kérdés, hogy előre haladnak-e vagy csak kétségbeesett körforgást végeznek s a kísérlet nem sikerül.

Nagyon messzire vezetne, ha fel akarnám sorolni mindazokat az irányokat, elméleteket, értékeket, amelyek ma erejüket veszítették. Nem beszélhetek egy rövid cikk keretében mindazokról az átalakulásokról, amelyek valószínűleg nem következtek volna be, ha a Háború és Válság hideggléése nem rázza meg Európa testét. Arról kell beszélnem, amikor átértékelésről van szó, (amely a válság következménye s a világháborút követő újabb kor, amelyik inkább revolúció, mint evolúció, jellemzője) hogy milyen visszahatása van mindennek nálunk. Mert kétségtelen, hogy akármilyen messze vagyunk Orosz-, Olasz- vagy Németországtól, ahol talán a legnagyobb mértékű volt az átértékelés minden téren, ahol az ifjabb nemzedék lelkialkata merőben ellentétes a régivel, mégis, lehetetlen azt mondani, hogy mindezek a változások teljesen nyom nélkül múltak el felettünk.

Ha a nagy nemzeteknél az öntudat hihetetlen módon erősödik, ha a nemzetközi szolidaritás helyett barátsági szerződés alapja egymásnak a nacionalizmus reneszanszából, a nemzeti erők újrártékeléséből eredő nagyobb megbecsülése, amikor minden nemzet

épít s lázasan óhajt a haladásban közreműködni, akkor a mi kultúréletünknek sem szabad elposványosodni.

Az ifjúságnak kell megmutatnia, hogy nem érzéketlen a nagy változások iránt, hogy tudja : ma korszakok cserélődnek ki, amely folyamat átértékelésben áll minden vonalon. Hogy minden válság ellenére, legyen az akár gazdasági, akár szellemi, vagy ahogyan azt manapság látjuk, szellemi és gazdasági — szembenéz a bajokkal. Meg kell, hogy mutassa képességeit, — abban az esetben, ha az idősebbek nem tudnának esetleg új utakat mutatni, vagy akár milyen okból kidőlnének — át tudja venni a helyet. Az ifjúságnak azonban azt is meg kell mutatnia, hogy a régi értékeket meg tudja becsülni, illetve látja, hogy azokból mi az érték. Átértékeli a régi igazságokat, hogy az új viszonyok között használni tudja őket.

Hogy az ifjúság általában annyira előretör ma, azt szintén a változott időknek lehet betudni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az ifjúság s itt természetesen elsősorban a mi ifjúságunkról van szó, mindenáron magához akar ragadni *minden* vezetést. Ezt nem akarja, mert nem is akarhatja. Az ifjúság csak kovásza akar lenni minden kultúrmozgalomnak. Oly erő akar lenni, amely a régi intézményeknek új erőt ad, amely új tartalommal tölti meg a régi formákat.

Amikor a nagyvilágban óriási, egész nemzeteket megrázó átalakulások mennek végbe, amikor mindenütt annyira viszik az átértékelést, hogy a mult alkotásait úgyszólván teljesen lerombolják, amikor általában mindenütt a legmegfeszítettebb munka folyik : lehetetlen nem sajnálkozni azon, hogy nálunk bizony még nagyon sok a tennivaló. Az itteni magyar kultúra ügyét gondolom.

A válság természetesen bennünket sem kímélt meg. Különösen nem a mezőgazdasági válság. Csaknem mindannyian a földből élünk, akár közvetlenül, akár közvetve. A föld pedig, amely annyira gazdag, hiába adja a legszebb termését, ha ezt értékesíteni nem tudjuk. Régi dolog, hogy a kultúra másodrendű kérdéssé süllyed akkor, mikor nem lehet tudni, hogy meg lesz-e a holnap kenyér. Ilyen körülmények között nem lehet, szerény véleményem szerint, kultúrunkat végezni a régi elvek szerint. Eddig az volt a helyzet, hogy kultúrunkát jó egynéhány olyan ember istápolta, aki ezt tehette. Kérdés azonban, hogy van-e akkor értelme és értéke a pártfogásnak, amikor a nagy tömeg képtelen bekapcsolódni a kultúrfolyamba, nem azért, mintha pusztán csak pénze nem lenne, hanem mert elfásult, — az amit nyújtottak neki, nem képes felrázni dermedtségéből. A mecénások különben is kiveszőben vannak s nem is lenne értelme és értéke annak, hogy néhányan áldozzanak kulturális célokra, esetleg szép mondatokat formáljanak a kultúra minden szakadékot áthidaló erejéről, — amikor erről nagyon kevesen vesznek csak tudomást.

Nem, ilyen módon nem jutunk soha semmire. A kultúra ma egészen más. Új értéket, kell, hogy nyerjen. Nem néhány hozzáértő és néhány pártfogó teszi a kultúrát, nincs értéke a kultúrának

akkor, ha csak ketten-hárman keresik, ellenben hatalom lesz, ha nagy tömegek kapcsolódnak bele a munkába. Ezért, ha mindenütt átértékelnek, ha a régiek alkotta kultúrát átértékelik, átalakítják, úgy nálunk is meg kell indulni annak a folyamatnak, amely mindenki értékévé akarja tenni a kultúrát, amely eddig keveseké volt. Úgy látszik, (az ifjúság erősebb aktivitásával) olyan jelek mutatkoznak, hogy azt az ügyet, amelyet a régi módon nem lehetett talán megfelelően előbbre vinni, újabb módon szolgáljuk. Ma a nagy tömegek megmozdításának korát éljük. Ezért nekünk is meg kell találnunk azt az utat, amelyen járva sikerülni fog tömegeinket megmozgatni. A régi módszer csak kevés embert tett cselekvővé. Ha másutt oly erősek az új elvek, hogy az emberek szinte vakon vetik magukat tényleges vagy vélt igazságokért harcba, — a kenyérgondokat szinte elfelejtve, aktívvá akarva tenni életüket, hogy leküzdjék a válságot és a dermedtséget, úgy a magyar kisebbségnek is ki kell vennie részét a nagy világrámlatokból — a maga módján. Ami másutt a politikai élet erősödése, az nálunk fokozott kultúrunka. Nem engedhetjük azt, hogy kultúréletünk olyan dermedt maradjon, mint amilyen — minden anyagi injekció ellenére — eddig volt. Meddő dolog volna a felelősség kutatása, — meg kell egyelőre elégednünk azzal, hogy józanul és inkább pesszimista módon szembenézzünk a helyzettel. Le kell szűrünk az eddigi munka tapasztalatait, a kibontakozó tanulság alapján pedig keresnünk kell a boldogulás új útját. Kétségtelen ugyanis, hogy kultúrunkánk eddig termelt értékei nem voltak arra képesek, hogy nagy tömegeinket megmozgassák és ösvényt vágjanak a közöny sűrűjében. Bizonyos, hogy amikor átértékelésünket megejtjük, amely abban áll, hogy eddigi kultúrunkánk kudarcát keressük, nem annyira bírálni vagy gáncsoskodni akarunk, mint inkább okulást keresünk a jövőre nézve. Mert hiszen a jövő új útjainak megkeresésénél vagy az eddigi utak továbbépítésénél az ifjúságnak igen nagy szerepe lesz . . . Téves azonban az a hit, hogy a mi ifjúságunk az átértékelést az idősebbek feltétlen félretolásával vagy éretlen heveskedéssel óhajtja végrehajtani. Nem, — a fiatalság igenis együtt akar működni az idősebbekkel, meg akarja őket hallgatni, csak részt kíván a munkából: teljes férfirészt. Harcba óhajtja dobni a maga elhasználatlan erejét, mert úgy látja, hogy mindenütt a világon: milyen érdekes fordulat, a tapasztalat helyébe, mindinkább a fiatalos lendület lép. Talán ez a legnagyobb átértékelés, ami most végbemegy. A hagyományokat, a megfontolva haladást egyre jobban kiszorítja a friss, áradó erő. Nem akarok most bírálni, de ha itt nálunk a tapasztalat és a lendület megfelelően tudna párosulni, akkor hihető, hogy megtesszük mindazt, amit az idő tőlünk követel.

Olvassa és terjessze a »Híd«-at!